

Драгана Б. ЛАЗИЋ*

Пословни и правни факултет, Београд

Слободан Љ. ПЕТРОВИЋ**

Пословни и правни факултет, Београд

Ненад М. МЛАДЕНОВИЋ***

ЗАШТИТА УСТАВНОГ УРЕЂЕЊА И БЕЗБЕДНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД ДЕСТРУКТИВНИХ И ДЕВИЈАНТНИХ ПОНАШАЊА

Апстракт: Важност одбране Устава и државе, у структури, уређењу и величини, каквом је акт највише правне снаге утемељује, непроцењива је са аспекта Републике Србије као државе која је вековима на удару разних дестабилизујућих фактора, било унутрашње, било спољашње природе. Аутори су радом конципираним на овакав начин, желели пре свега подсетити ширу јавност, стручну и лаичку, на одреднице Устава Републике Србије поводом територијалне целине, територијалног интегритета, територијалног суверенитета, независности и уставног уређења, са једне стране, али и праксе и недозвољених понашања, која су потенцијално или истински, усмерена управо за деструкцију наведених појмова. Циљ рада јесте научно-стручна анализа и објашњење проблема који се јављају на унутрашњем или међународном нивоу, а директно се тичу стабилности уставног уређења Републике Србије. Препознавши као деликатан проблем заштиту уставног уређења Републике Србије, аутори су извршили правно-криминолошко-социолошку анализу предметног проблема и анализирали број процесуираних пунолетних лица за кривична дела усмерена ка уставном поретку и безбедности у претходном десетогодишњем периоду. Сврха рада јесте каузална анализа кривичних дела из ове области са циљем установања могућих унапређења уставно-правне или кривично-правне регулативе, а све у циљу унапређења заштитног односно одбрамбеног система Републике Србије.

Кључне речи: уставно уређење, безбедност, кривична дела против уставног уређења.

УВОД

Уставнотворни пут у Републици Србији био је јако дуг, непредвидив, променљив, сложен, турбулентан, мукотрпан, али ипак плодотворан. Република Србија, какву данас познајемо, историјски посматрано, увек је била више демократска држава и правно уређенија држава од многих држава које се сматрају колевкама демократије и људских права.

* Ванредни професор, ORCID 0000-0001-6227-139X, dragana1908@yahoo.com

** Доцент, ORCID 0000-0002-9343-5999, slobpetrovic@yahoo.de

*** Асистент, ORCID 0009-0006-8008-1489, nenadm.pravo@gmail.com

Устав Републике Србије представља најзначајнији правно-политички или политичко-правни акт савременог друштва и производ је дуге борбе између власти и народа. Већина устава настала је као услов за одржавање властодржаца, притиснутих вољом народа. Само неколицина устава донета је од стране владара добровољно. Неке државе немају, или дуго низ година нису имале писане уставе, неке државе се ослањају на обичајна правила, међутим очекивање данашњег друштва јесте да свака држава има свој писани, чврсти устав, што због правне сигурности становништва, што због правне државе.

Сви уставни Србије, одикују се печатом времена у коме су настали и то се лако може установити кроз њихову форму и садржину. Нема дилеме да су и тада постојали утицаји уставних принципа из света, да смо идеје преузимали из неких нама ближних или даљих, развијених или мање развијених земаља, али једно је сигурно: српски уставни писани су по потребама српског народа и у складу са његовом вољом и жељом да буде самосталан, свој, аутентичан и у духу слободарских идеја, напредних институција и демократских принципа.

Такав Устав и дан данас има Република Србија. Устав Републике Србије чини 206 чланова и донети су у складу са традицијом нашег народа и принципом равноправности свих грађана у Републици Србији. Текст Устава јасно одређује границе, поделу власти, грб, химну и заставу, покрајинске аутономије и многа друга питања од државног и друштвеног значаја. Овим актом штити се и држава, али и друштво. Зато је недопустиво да се у пракси дешавају противправна дела која штете овом акту највише правне снаге (због чега му је и пружена кривичноправна заштита што је тежишно питање у овом раду) која нападају норме записане у њему и која на такав начин штете целокупном друштву.

Људска и мањинска права, право на живот, једнакост, забрану дискриминације, слободу кретања, слободу мишљења и изражавања, изборна права, слобода медија, права деце, поделу власти, положај Народне скупштине, Председника Републике, Владе, све су то области (и још многе друге) које су уређене овим актом највише правне снаге. Све ове набројане вредности наводе наше мисли на два закључка. Први, да је Републике Србија једна од држава где уставно-правни оквир ствара добру основу да демократија буде на завидном нивоу и место где су све међународно правне вредности, принципи и обавезе, имплементирани у домаће законодавство и да је наша земља, земља са високим степеном правне сигурности. Други, указује нам на то да је потпуно логично и разумљиво зашто се кривичноправна заштита у толикој мери пружа свим овим вредностима и због чега ову заштиту треба подићи на највећи могући ниво.

ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ НА УСТАВНОСТ СРБИЈЕ

Устави Србије имају опште карактеристике осталих устава или докумената који имају функцију устава у неразвијеним земљама Европе, односно Балкана. У те опште карактеристике убрајамо економску неразвијеност, испољавање националне и политичке енергије кроз буне и устанке, односно велика настојања да политика поприми националне и народне особине. У оваквим ситуацијама,

захтеви за променама у политици и праву често имају народноослободилачки смер, који потпомогнути ограниченом класном недиференцираношћу и угроженим економско-социјалним стањем доведу до ескалације националне и ослободилачке експлозије. Од јачине експлозије зависи какав ће устав, као финални производ, бити.

Историју уставног уређења Републике Србије можемо детаљније пратити од првог покушаја уређења правних норми где сврставамо Номоканон (Законоправило, Крмчија) Светог Саве из 1220. године. Овај први српски писани правни споменик примењиван је 130 година пре надалеко познатог Душановог законика. У литератури се често помиње и као Закон Светих отаца, јер га је сачинио Свети Сава користећи византијске номоканоне, Јустинијанове новеле и Прохирон (Кр-кљуш 2012: 36).

У мају месецу 1349. године довршен је и прокламован, у Скопљу, Душанов законик и управо овај тренутак сматрамо као преломни за утемељење уставног уређења Србије какву данас познајемо (Ницовић 2007: 6).

До 1804. године Србија је била притиснута освајачком палицом турске империје и није имала прилику развијати своје уставно уређење, нити акте такве природе, што је и разумљиво, јер није постојао механизам за гарантовање права прописаних тим актима. Први преломни тренутак десио се 1804. године када се у Орашцу постиже договор за ослобађање од турске војске и одлучује дићи Први српски устанак. Први међу заговорницима независне Србије помиње се Доситеј Обрадовић и вожд Карађорђе који су овај период и највише обележили. По питању уставног уређења није се много урадило, јер је целокупну власт, у стварности, поред постојања Правитељствујућег совјета, заправо спроводио Карађорђе.

Оно око чега се већина теоретичара слаже јесте то да је Први српски устанак обележила борба за слободу, док је Други српски устанак представљао борбу за очување ослобођене територије Србије.

Први писани устав био је Устав Србије из 1835. године, познат и као Сртењски устав. Под утицајем кнеза Милоша Обреновића, Димитрије Давидовић, српски политичар и дипломата, сматра се аутором Устава (Марковић 1985: 121). Овај Устав настао је као плод утицаја руске дипломатије која је обновила важност хатишерифа из 1830. године, а нарочито одредбе које су се односила на ограничавање самовоље кнеза (оспоравање апсолутизма кнеза). Идеја је била да кнез управља удружено са Саветом старешина, на шта се кнез оглушио и тако још више продубио неспоразуме између њега и Савета који је у то време контролисао економску експлоатацију сељака који су били и политички и економски у потпуности заробљени, што доводи до Милетине буне. Почетак буне (мобилизацијом старешина и више хиљада грађана) сматра се и започињањем процеса доношења Сртењског устава. Овај Устав у неким деловима подсећао је на Декларацију о слободама и правима човека из 1789. године и увео је колективну управну власт у облику Савета у коме су се огледале и законодавна, и управна, али и судска власт. Дакле, Савет је представљао јединство власти, изошптавајући Кнеза у потпуности, што је довело до неодрживости оваквог акта.

Поништавањем овог Устава, који је стављен ван правне снаге само шест недеља од доношења, 1838. године доноси се такозвани „Турски устав“, по угледу на Хатишериф (Кандић 1988: 61-64). Иако је овај Устав имао назнаке модернизације уставног система, ипак је био наметнут од турског султана. С обзиром на то да је овим Уставом опет потврђена права Савета (због велике борбе саветника и народних старешина око текста овог Устава он се неретко назива и „Уставобранитељски устав“). Незадовољан својим положајем, Кнез Милош је одступио од престола, схватајући ово управо као свој велики политички пораз.

Овакво стање ствари доводи до почетка „кризе династије“, па се избором Александра Карађорђевића, 1842. године, ова криза успешно превазилази. Са оваквом поставком ствари, Савет је делио власт са Кнезом, а Устав је потврдио једну врсту суверености администрације, тачније саветника. Кнез је имао апсолутно право вета на одлуке Савета. Подела власти је била таква да је законодавни и извршни орган био оличен у Кнезу, који је постављао и министра и саветнике. Модернизација државне организације почела је управо у овом периоду. Принципи законитости, доношење аката који све више сузбијају самовољу Кнеза, утврђивање статуса чиновника односно увођење школованих и образованих људи на те позиције, све више доводи до продора модернизације у грану уставног права. Од овог периода, па све до нових уставноправних промена уведено је доста и организационих промена у смислу власти, где имамо дељење надлежности између управе и судства.

Док је подела власти ишла у добром смеру у овом периоду, народ је све више бивао запостављен и пренуштен сам себи, што је капитализам „искористио“ и као образац понашања ушао у друштво, а са собом донео и зеленашење, новац, спекулације и слично. Задружна организација производње и рада све више је пропадала. Ово је јако утицало на друштвене односе, али и на државна, па и на уставноправна питања. Моћ Савета је толико порасла, да је било упитно ко државом управља – Кнез или Савет? Незадовољне народне масе, али и појава прве политичке партије (која није била права политичка партија каквом их данас сматрамо и познајемо) довеле су до повратка кнеза Милоша, који је настојао да укине Устав из 1838. године. Уставне промене су ипак изостале, јер кнез Милош и тадашња Порта нису успели постићи сагласност око промена, па до промена долази тек са доласком на власт кнеза Михаила. Овде напомињемо да је до промена Устава долази само посредним путем, односно законодавним путем, а не доношењем потпуно новог устава. Кнез Михаило влада у условима сукобљавања парламентаризма и политичких институција са западним либерализмом, са једне стране, и патријархалног деспотизма, са друге стране. Оваква превирања резултирају завером и политичким убиствима узрокованим немогућношћу постизања договора.

„Намеснички устав“ од 1869. године донет је након убиства кнеза Михаила Обреновића кога наслеђује малолетни кнез Милан и уз своја три намесника успева донети Устав коме се није успротивило ни Османлијско царство, ни велике силе (Мирковић 2017: 134). Овај Устав се најдуже примењивао од свих устава донетих у XIX веку. Улога Народне скупштине и улога слободне штампе, били су изузетно наглашени у овом периоду што је довело и до ојачавања улога, али и боље поделе надлежности, између народне скупштине, савета и шефа државе.

„Намеснички устав“ важио је све до Устава из 1888. године (који се сматра за први Устав независне Србије), па је поново у периоду од 1894. године до Устава из 1901. године, актуелизован, када је краљ Александар Обреновић, државним ударом ставио ван правне снаге Устав из 1888. године и вратио на снагу Устав из 1869. године. Увођењем парламентарне владавине, парламентарне монархије (Бартуловић и Ранђеловић 2012: 86), Уставом из 1888. године (називан још и „Радикалски устав“), Србија добија на осавремењавању своје уставне материје. Политички сукоб између краља Милана и радикала, (Радикалне странке) допринео је томе да краљ Милан осети ослабљеност својих позиција у народу и направи споразум са радикалима, због чега објављује Устав 1888. године и подноси оставку. Иако је првобитна идеја била да Народна скупштина буде најдоминантнији орган, доласком радикала, политика постаје претежно занимање, врло атрактивно, због чега изворна идеја пада у воду. Политика се професионализује, те све више ослања на „партијски подобне људе“. Након доласка на власт малолетног краља Александра уз туторство Намесништва, завладала је велика конфузија у друштву, па је млади Александар, недуго затим, укинуо овај Устав и „оживео“ Устав из 1869. године. Земљом је опет завладала бирократска олигархија, али и дворска, што доводи до несигурности краља Александра који успоставља споразум са Радикалном странком, те се одлучује за нови устав.

Услед нових политичких околности, неопходно је било донети и нови текст Устава, што се десило 1901. године и то 04. априла (одатле назив „Априлски устав“). Овај Устав био је припрема за уставне промене, увођењем дводомног народног представништва и важио је све до 1903. године када долази до промене династије, убиства припадника династије и гашења династије Обреновић, али и постављања, сина Кнеза Александра Карађорђевића – Петра за владара. То је узроковало и доношења новог уставног текста. Нови Устав допринео је враћању уставне и парламентарне монархије и подели власти каква одговара парламентаризму (Стојановић 1999: 240-258).

Следећи Устав на територији данашње Србије (Краљевина Југославија) доноси се 1921. године (Видовдански устав) који је имао утицај грађанско-демократске уставности која је преовладала после Првог светског рата у земљама које су се уставно формирале. Његов наследник је био Устав из 1931. (Октроисани устав) који је имао велике импликације краљеве самовоље, али и радикалске корупције (Ђорђевић 1988). Ова оба устава карактеристична су по томе што нису донела решење вишенационалног друштва, него су предвидели државу унитарног карактера са централизованим режимом, уврштавајући парламентаризам из претходних уставних решења.

Од 1947. Србија обнавља државност у оквиру социјалистичке Југославије, са социјалистичком уставношћу. Тадашњи Устав прописивао је 160 чланова и одређивао је да је Србија народна држава републиканског облика где је прецизирано да Србија има две ауторномне покрајине: Војводину и Косово и Метохију и низ округа (тачније 17).

Документ који је означио прелазак Југославије на модел самоуправљања јесте Устав из 1963. године, познатији и као Повеља самоуправљања. Кључна промена

у Уставу, поред низа других, била је и промена назива државе у Социјалистичка Федеративна Република Југославија.

Континуитет уређења уставности настављен је 1974. године. Одредбе овог Устава створиле су правну подлогу за распарчавање Југославије, што се у наредном периоду и десило, због чега се у теорији често могу уочити ставови о деструктивно-ности овог Устава и његових решења.

Устав Републике Србије из 1990. године по први пут уводи институт суспензивног вета председника Републике и за период од 16 година колико се примењивао (Марковић 2008: 337), означио је прелазак из једног неизводљивог уставног уређења које је трајало дуго и имало погубне последице у свет „нормалне уставности“ која је представљала пут ка либерално-демократској уставности. Од велике Југославије, отцепљењем појединих република из различитих побуда и разлога (Николић 2011: 211), остаје СРЈ која је обухватала Србију и Црну Гору. На послетку, 2006. године Република Србија стиче независност и доноси свој Устав у тексту какав и данас, осамнаест година касније, примењује.

ТЕОРИЈА И ПРАКСА КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ УСТАВНОГ УРЕЂЕЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

У делу рада који следи представићемо деструктивна и девијантна понашања и радње који могу допринети дестабилизацији уставног уређења и безбедности било које државе, па и Републике Србије. Оваква кривична дела криминолошки најчешће носе назив „политичка дела“. Стога, предметна област јесте јако осетљиве природе, јер представља место укрштања и преклапања норми уставног права и кривичноправне заштите истог објекта. Приликом дефинисања кривичних дела из ове области мора се посебно водити рачуна где је граница кривичноправне заштите државе и да ли та заштита треба да буде политичка или кривичноправна. Става смо да политичке проблеме треба решавати политичким путем, док кривичноправна заштита има супсидијарну улогу. Ипак, државу треба заштити и од њених грађана и различитих девијантних понашања усмерених ка дестабилизацији уставног уређења и безбедности, али превелик обухват заштите државе води у угрожавање фундаменталних права сваког појединца. Наравно, треба нагласити и то да без кривичноправне заштите државе и њеног уређења, нема нормалног функционисања појединца и гаранције његових права и слобода. Постављање јасних граница у заштити, кроз историју се показало као јако важно, јер се кривичноправна заштита у овој области злоупотребљавала, па нису били ретки случајеви проглашавања политичких непријатеља злочинцима и лицима које треба подвргнути санкцијама.

Кривичноправна регулатива у овој области значајно се променила 1990. године када је измењен „совјетски“ начин заштите, као и неколико година након тога, када је укинута смртна казна. Неким законским решењима може се ушити и низ критика, али ипак треба нагласити да постоје и неки аргументи који оправдавају тренутни начин дефинисања у овој области. Примера ради, само припремање кривичних дела кажњиво је исто, као и довршено кривично дело. Овакав став

није прихватљив у другим групама кривичноправне заштите, али у овој јесте, јер у тренутку довршења оваквих кривичних дела, времена за кривичноправну заштиту, најчешће, не би ни било.

КРИВИЧНО ДЕЛО УГРОЖАВАЊА НЕЗАВИСНОСТИ

У глави двадесет осам КЗ РС обухваћена су сва кривична дела која за предмет напада имају уставно уређење и безбедност РС. Прво у низу јесте кривично дело угрожавања независности. Под овим делом, у члану 305. КЗ РС законодавац подразумева следеће: „довођење Републике Србије у подређен положај према некој држави на противустан начин“. За овакав вид понашања предвиђена је казна затвора од три до петнаест година. Покушај оваког кривичног дела такође је кажњив.

У вези са овим делом јавља се дилема на шта је законодавац мислио када је дефинисао „противустан начин довођења у положај потчињености или зависности“ и да ли уставан начин такве делатности уопште постоји?

За постојање овог кривичног дела неопходан је умишљај и ирелевантно је да ли је степен зависности мањи или већи, као и да ли се ради о војној, економској, политичкој или некој другој зависности.

Извршилац овог дела може бити било које лице, али је у пракси тешко замисливо да у положај потчињености или зависности државу може довести лице које нема неки велики утицај у држави, односно не обавља неку важну политичку или државну функцију.

За потребе овог рада спровели смо истраживање о фреквентности извршења ове врсте кривичног дела на целокупној територији Републике Србије у десето-годишњем периоду. Према подацима Републичког завода за статистику, везаних за пунолетне учиниоце кривичних дела, које су аутори обрадили, уочили смо да у периоду од 2013. године до 2022. године никада ниједно лице није било процесуирано за ово кривично дело.

КРИВИЧНО ДЕЛО ПРИЗНАЊА КАПИТУЛАЦИЈЕ ИЛИ ОКУПАЦИЈЕ

„Под капитулацијом се подразумева споразум (по правилу војнички споразум) између команданата страна у сукобу о условима предаје свих или једног дела снага једне државе, чиме се делимично или у потпуности губи суверенитет (Кривокапић 2010: 398)“.

„Под окупацијом се подразумева насилно заузимање туђе суверене територије од стране неке државе и успостављање на њој власти те државе – окупатора“ (Кривокапић 2010: 696).

Законодавац Републике Србије у члану 306. КЗ РС (Службени гласник Републике Србије) прописује да се има казнити „сваки грађанин Србије који потпише или призна капитулацију или прихвати или призна окупацију Србије или појединог њеног дела“. Предвиђена казна јесте казна затвора најмање десет година.

За припремне радње, покушај или удруживање ради вршење овог кривичног дела - кажњава се.

Радња кривичног дела обухвата неколико радњи у виду „потписивања или признања капитулације“ и „прихватања или признања окупације“. Под радњом „потписивања“ подразумева се стављање потписа на акт којим се проглашава капитулација, а под радњом „признања“ подразумева се било каква изјава усмене или писане природе којом се изражава сагласност са актом капитулације. Под радњом „прихватања“ окупације подразумева се понашање које очигледно можемо сматрати као вид сагласности са заузимањем дела територије и може бити и у виду радње нечињења. Под радњом „признања“ окупације подразумевамо давање изјаве писане или усмене којом се лице саглашава са стањем окупације.

Као извршиоца овог кривичног дела законодавац наводи било ког грађанина Републике Србије, иако је то незамисливо у реалном стању ствари и ово дело може извршити само онај ко има неку политичку или војну функцију.

Анализа кривичноправне праксе у Републици Србији, коју су спровели аутори за потребе овог рада, а која је обухватила све пунолетне учиниоце кривичних дела на територији целокупне РС у периоду од 2013. године до 2022. године, указује нам на то да за ово кривично дело у протеклих деценију није било проце-суираних лица.

КРИВИЧНО ДЕЛО УГРОЖАВАЊА ТЕРИТОРИЈАЛНЕ ЦЕЛИНЕ

„Ко силом или на други противустан начин покуша да отцепи неки део територије Србије или да део те територије припоји другој држави, казниће се затвором од три до петнаест година“. Овим речима формулисан је члан 307, КЗ РС и на такав начин одређено кривично дело угрожавања територијалне целине.

Радњу наведеног кривичног дела врши свако лице које покуша да отцепи неки део територије Србије изузев лица које желе да остваре своје право на самоопредељење, под условом да се право на самоопредељење врши у складу са Уставом РС (Устав Републике Србије).

За постојање кривичне одговорности за ово дело на субјективној страни мора постојати умишљај и свест о противустанности његових радњи.

Од 2013. до 2022. године, анализом судске праксе, на целој територији РС установљавамо да није донета ниједна пресуда за ово кривично дело, нити је иједно лице пријављено или оптужено за предузимање оваквих радњи. Последично, ниједно лице није ни осуђено, у овом периоду, за ово кривично дело.

КРИВИЧНО ДЕЛО НАПАД НА УСТАВНО УРЕЂЕЊЕ

Кривичним правом прописана је заштита уставном уређењу и одређено је да „ко силом или претњом употребе силе покуша да промени уставно уређење Србије или да свргне највише државне органе“, треба да се казни казном затвора од 3 до 15 година. Ово кривично дело у литератури је још познато и као „велеиздаја“.

Радња кривичног дела састоји се у „покушају промене уставног уређења или покушају свргавања највиших државних органа“. Употреба силе или претње мора бити пратећа околност уз претходно наведено понашање. За постојање силе ирелевантно је да ли је у питању апсолутна или компулзивна.

Под појмом „сврगाвања се подразумева трајно онемогућавање вршења функције одређеног органа, као и принуда усмерена на орган због чега он или његов члан сам донесе одлуку да поднесе оставку“.

Ако приликом вршења овог кривичног дела наступи као последица смрт једног или више лица, ако се изазове опасност по људе или акти буду праћени насиљем и прекомерним разарањима, постојаће тежи облик овог кривичног дела. Угрожавање безбедности, војне или економске снаге земље, код вршења овог кривичног дела такође представља квалификаторни облик и може донети казну затвора од најмање 10 година.

Казна доживотног затвора може се изрећи уколико лице вршећи ово кривично дело умишљајно лиши живота једно или више лица или изврши ово дело за време ратног или ванредног стања или оружаног сукоба.

Судска пракса и истраживање исте указује да је 2018. године и 2022. године било по једно пријављено лице за ово кривично дело. У региону Шумадије и западне Србије једно лице је 2018. године пријављено и против њега је подигнута оптужница непосредно. За ово лице поступак је још увек у току. Током 2022. године пријављено лице се води као - непознат учинилац. По питању овог кривичног дела осуђених лица у току посматраног десетогодишњег периода није било.

КРИВИЧНО ДЕЛО ПОЗИВАЊЕ НА НАСИЛНУ ПРОМЕНУ УСТАВНОГ УРЕЂЕЊА

У члану 309. Кривичног законик Републике Србије одређено је да и само позивање или подстицање на насилну промену уставног уређења представља кажњиво дело. Прописано је да „лице које у намери угрожавања уставног уређења или безбедности Србије позива или подстиче да се силом промени њено уставно уређење, свргну највиши државни органи или представници тих органа“ треба да се казни казном од 6 месеци до 5 година. Надаље је одређено да ће се строжије казнити (казном затвора од 1 до 8 година) лице које наведене радње предузима, али уз помоћ из иностранства.

Поред наведеног, још је у КЗ РС прописано да ће се казнити казном затвора од 3 месеца до 3 године и онај „ко у намери растурања израђује или умножава материјал који је по свом садржају такав да позива или подстиче на вршење овог дела или ко упућује или пребацује на територију Србије такав материјал или држи већу количину тог материјала у намери да га он или неко други растура“.

Оваква понашања су се у ранијем законодавству и литератури називала „непријатељском пропагандом“. Најпростије речено, радња овог кривичног дела представља подстрекавање, тачније позивање или подстицање да се изврши претходно дефинисано кривично дело. Овде условно наводимо термин „подстрекавање“,

али то баш није најидеалнији термин, јер се ово кривично дело врши према неодређеном броју лица, а подстрекавање је усмерено ка одређеном броју лица.

Сви појмови које смо објаснили анализом претходног кривичног дела, важе и за ово. Једино што се као новина јавља јесте то да се ово кривично дело може учинити и уз помоћ из иностранства. За судску праксу је ирелевантно да ли та помоћ долази од стране државе, неке стране организације, страних држављанина или чак и држављанина Републике Србије које је тренутно у иностранству. Шта год био случај, тежи облик кривичног дела постоји.

На територији Републике Србије пријаве, оптужења и осуде за оваква понашања у протеклом десетогодишњем периоду су се дешавале и то: једно лице 2019. године, два лица 2021. године и једно лице 2022. године. Оптужена лица поводом овог дела имали смо 2020. године и 2021. године – по једно. Коначно, 2020. године за ово дело имамо једно осуђено лице и то на условну осуду.

КРИВИЧНО ДЕЛО УБИСТВО ПРЕДСТАВНИКА НАЈВИШИХ ДРЖАВНИХ ОРГАНА

Многа анализирана кривична дела из ове групе имају неке устаљене називе. Тако важи и за ово кривично дело. У литератури се често среће термин „политичког убиства“ који заправо указује на ово кривично дело.

Лице које „у намери угрожавања уставног уређења или безбедности Србије лиши живота председника Републике, народног посланика, председника Владе, члана Владе, председника Уставног суда, председника највишег суда у Републици Србији или Републичког јавног тужиоца“ учиниће ово кривично дело.

За овакво недозвољено понашање и предузимање наведених радњи, Законодавац је одредио казну затвора најмање десет година или доживотни затвор.

Република Србија се овим проблемом сусрела 2003. године када је убијен председник Владе и сведочећи о томе колико хаотичног стања се унесе у државу и њено функционисање оваквим поступцима потпуно је логичан став Законодавца да ово убиство издвоји од обичног или тешког убиства која су дефинисана у оквиру кривичних дела против живота и тела.

Овде треба нагласити да умишљај учиниоца мора обухватити и својство пасивног субјекта, односно његова намера мора бити управљена у дестабилизацију уставног уређења и безбедности државе.

У периоду који су аутори анализирали није било процесуираних пунолетних лица за ово кривично дело.

КРИВИЧНО ДЕЛО ОРУЖАНА ПОБУНА

У смислу Кривичног законика Републике Србије оружана побуна ће постојати ако неко лице учествује у радњама које се подводе под овај појам, а намера предузимања радњи усмерена је на угрожавање уставног уређења или безбедности РС. Према КЗ РС „оружаном побуном подразумева била би се свака оружанакција недефинисаног броја људи која су спреми да употребе оружје у циљу

дестабилизације уставног уређења и безбедности државе“. За овакво противправно понашање предвиђена је казна затвора од 3 до 15 година. Уколико се установи да постоји и лице које је организатор овакве побуне, казна затвора ће бити још ригорознија (најмање пет година).

На субјективној страни неопходан је умишљај и намера угрожавања уставног уређења. Под појмом „организатора оружане побуне“ пракса је заузела став да је то лице које „организује, припрема или планира овај акт“, док се у току побуне накнадно може јавити и као учесник побуне. Лица која узимају „активно, непосредно или посредно учешће у оружаном побуну“ сматрају се извршиоцем основног облика овог кривичног дела.

Истраживањем судске праксе које смо спровели, од 2013. до 2022, уочавамо да је за ово дело једно пунолетно лице подвргнуто кривичној пријави 2013. године. Међутим, поменућемо да је 2012. године (иако не представља наш период истраживања, али је због толиког броја случајева важно поменути) било осам пријављених лица за ово кривично дело. Сходно томе, 2019. године, седам година после, имамо седам лица која су добила статус оптуженог лица и против којих је оптужница ступила на правну снагу. Свих седам лица је ослобођено из разлога што није било довољно доказа.

КРИВИЧНО ДЕЛО ДИВЕРЗИЈЕ

Законски текст исписан у члану 313. КЗ РС гласи: „ко у намери угрожавања уставног уређења или безбедности Србије рушењем, паљењем или на други начин уништи или оштети индустријски, пољопривредни или други привредни објекат, саобраћајно средство, уређај или постројење, уређај система везе, уређај јавне употребе за воду, топлоту, гас или енергију, брану, складиште, зграду или какав други објекат који има већи значај за безбедност или снабдевање грађана или за привреду или за функционисање јавних служби казниће се казном затвора од пет до петнаест година.“

Чин кривичног дела диверзије (лат. *diversio* одвраћање, неочекивани напад с бока, обрт, окрет) кроз историју је имао посебну намену која се огледала у скретању фокуса супротстављене стране са других важнијих војних акција. Променом историјских прилика, променило се и поимање овог кривичног дела.

Што се праксе српских судова тиче, истраживање аутора у том сегменту, показује да је 2016. и 2017. године по једно пунолетно лице било пријављено за ово кривично дело. Оптужница против ових лица није ступила на правну снагу, а статус оптуженог лица за кривично дело диверзије, бележи се 2014. године за једно лице. То лице исте године добија и статус осуђеног лица, а као санкција јавља се условна осуда.

КРИВИЧНО ДЕЛО САБОТАЖЕ

Појам саботаже потиче од „француске речи *sabotage* и односи се на прављење дрвених ципела, односно асоцира на прављење дрвеног окова који се користи за причвршћивање железничких прагова (Кривокапић 2010: 949). Овај термин

се користи да означи подмукло, прикривено или потајно уништавање или оштећење капиталних, важних, јако значајних материјалних добара неке земље у рату или миру.“

У складу са самим значењем појма, саботажа у КЗ РС дефинисана је као „угрожавање уставног уређења или безбедности Републике Србије на прикривен, подрукао или други сличан начин, где неко лице у вршењу своје службене дужности или радне обавезе проузрокује штету која прелази износ од милион и пет стотина хиљада динара за државни орган или организацију у којој ради или за други државни орган или другу организацију“.

Предвиђена је казна од 5 до 15 година затвора и морамо приметити да је посебни минимум повећан у односу на претходно законско решење које је прописивало казну затвора од 3 до 15 година.

За кривично дело саботаже, наше истраживање је показало да је само једно лице било пријављено 2013. године и да је таква кривична пријава одбачена из разлога што кривично дело за које је лице пријављено није било кривично дело саботаже. Осталих девет година посматраног периода ниједно пунолетно лице није било процесуираних лица на територији Републике Србије.

КРИВИЧНО ДЕЛО ШПИЈУНАЖЕ

Шпијунажа као појам потиче од речи „*espionage*“ што означава ухођење, вребање, или било какве обавештајне активности појединца или групе које на прикривен или сличан начин настоје да прикупе разне информације о другој страни, у корист своје стране. Шпијунажа често обухвата лажно представљање, коришћење туђих обележја како би се заварао траг и дошло до жељених информација (Кривокапић 2010: 1045)“.

У складу са оваквим међународним схватањем шпијунаже и КЗ РС има сличне одреднице. Члан 315. одређује да свако ко „тајне војне, економске или службене податке или документе саопшти, преда или учини доступним страном држави, страном организацији или лицу које им служи, треба да се казни затвором од пет до петнаест година“. Поред тога, истом казном треба да се казни и онај ко обавештајну службу створи или почне да руководи а у име стране државе или организације.

Истим чланом, одређено је као кажњиво (казном затвора од 1 до 10 година) „ступање у страну обавештајну службу за све држављане Републике Србије, као и прикупљање података у њено име или на било који други начин помагање њеном раду“. Наш законодавац се одлучио да треба санкционисати (казном затвора од 1 до 8 година) и „лице које није предало податке или документе, али их прикупила у намери да их преда или саопшти страном држави, страном организацији или лицу које им служи“. Ако се приликом вршења напред наведених понашања јави нека тешка последица за безбедност Републике Србије, преступник се може казнити затвором од најмање 10 година.

Најтежи облик овог кривичног дела јавља се вршењем радњи дела за „време ратног или ванредног стања, оружаног сукоба, ратне опасности“, за шта је запрећена и најстрожија казна.

Објекат радње јесу подаци који могу да се сматрају тајним или не. Да би се податак сматрао тајним они морају бити „војни, економски или службени податак или документ који је проглашен тајним и чије је одавање потенцијално изазвало штетне последице за најважније интересе Републике Србије – војне, политичке, економске или безбедносне“.

По једно пријављено пунолетно лице бележимо 2016. и 2019. године, док 2021. године и 2022. године јављају се по два пријављена пунолетна лица за ово дело у РС. Као и за сва претходна кривична дела, аутори су наставили истраживање учесталости извршења кривичног дела шпијунаже кроз све фазе кривичног поступка. Друге године посматраног периода (2013. године) два лица су оптужена за ово кривично дело, а оптужнице ступају на правну снагу поводом овог дела и 2016., 2019. и 2022. године за по једно лице. Од свих ових поступака, три поступка су се завршила у анализираном периоду и резултирала су осуђујућом пресудом. Казна затвора од 2 до 3 године за кривично дело шпијунаже изречена је једном лицу 2016. године, условна осуда изречена је једном лицу 2019. године, а казна кућног затвора изречена је једном лицу 2022. године.

КРИВИЧНО ДЕЛО ОДАВАЊЕ ДРЖАВНЕ ТАЈНЕ

Објекат радње кривичног дела одавања државне тајне може бити само податак који представља државну тајну. У члану 316. КЗ РС одређено је да се под државном тајном сматрају „сви подаци или документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона проглашени државном тајном и чије би одавање проузроковало или би могло да проузрокује, штетне последице за безбедност, одбрану или за политичке, војне или економске интересе Србије“. Како Законодавац одређује шта све чини државну тајну, тако је одређено и шта све неће чинити државну тајну, па је одређено да државна тајна не могу бити „подаци или документи који су управљени на тешке повреде основних права човека или на угрожавање уставног уређења и безбедности Србије, као и подаци или документи који за циљ имају прикривање учињеног кривичног дела за које се по закону може изрећи затвор од пет година или тежа казна“.

Ово кривично дело може учинити лице које „неовлашћено непозваном лицу саопшти, преда или учини доступним податке или документе који су му поверени или до којих је на други начин дошао, а који представљају државну тајну“, због чега се треба казнити казном затвора од једне до десет година. Оно што је спорно код представљене законске формулације јесте то што речи „неовлашћена саопшти, преда и учини доступним“ иду уз појам „непозваном лицу“. Јавља се питање да ли постоји кривично дело уколико се овлашћено дају подаци или документа непозваном лицу? Аутори су става да овај део регулативе треба мењати, наглашавајући да се под појмом „непозваног лица“ сматра „лице које није овлашћено да сазна и спозна податке или документа означене као државне тајна“.

Ово дело има и нехатни облик за који је запрећана казна затвора од 6 месеци до 5 година. Међутим, има и умишљајни облик који подразумева да ће се истом казном казнити и лице које учини исту радњу, али са подацима или документима

за које зна да су државна тајна, али је у њихов посед дошао противправно. Најтежи облик дела са строжијом санкцијом (три до петнаест година затвора) постојаће „у случају да је дело учињено у време ратног или ванредног стања или је проузроковало угрожавање безбедности, економске и војне моћи Србије“ (КЗ РС).

Аутори су спровели истраживање судске праксе у протеклом десетогодишњем периоду на целокупној територији РС. Подаци показују да су 2 лица пријављена 2015. године и да је кривична пријава одбачена. У посматраном периоду јавила су се три оптужена лица и то: 2013. године – два лица и 2014. године – једно лице. Лице оптужено 2014. године добило је осуђујућу пресуду (условна осуда), док су остала лица ослобођена.

КРИВИЧНО ДЕЛО ИЗАЗИВАЊА НАЦИОНАЛНЕ, РАСНЕ И ВЕРСКЕ МРЖЊЕ И НЕТРПЕЉИВОСТИ

Уколико неко лице „изазива или расширује (дакле ствара или тако већ створене негативне ставове увећава) националну, расну или верску мржњу или нетрпељивост међу народима или етичким заједницама које живе у Србији“ чини кривично дело из члана 317. КЗ РС и по слову закона, треба се казнити казном затвора од 6 месеци до 5 година. Уколико се при оваквом понашању користи „принуда, злостављање, угрожавање сигурности, излагање порузи националних, етничких или верских симбола, оштећење туђих ствари, скрнављење споменика, спомен – обележја или гробова“ то чини тежи облик и учиниоцу треба изрећи казну затвора од једне до осам година.

Због посебне осетљивости природе овог кривичног дела овакав вид понашања никако не би смела вршити лица која имају неки положај или овлашћења и злоупотребавајући тако им поверена овлашћена доведу до нереда и нестабилности или других тешких околности међу појединцима или припадницима различитих група (верских, етничких, националних) у Србији.

И приликом дефинисања овог кривичног дела имамо језичку неуједначеност, па се у неким ставовима помињу народи и етничке заједнице, а у другим националне мањине. Дилема је да ли основни облик овог кривичног дела не важи за националне мањине, јер се оне помињу тек у трећем ставу? Са таквим ставом се не можемо сложити, па треба предложити измену регулативе, а док се то не усклади, треба прибећи екстензивнијем тумачењу и националну мањину сматрати делом народа, у чији саставни део је и убрајамо.

Посебне дилеме се јављају и код одређивања појма мржња и нетрпељивост, јер се као негативан став увек може јавити, примера ради, презир. Многи теоретичари су става да презир и не треба наводити, јер он као један негативан став или осећање које се јави као мотив обично доведе до реакције која се завршава игнорисањем, а не предузимањем одређених радњи. Мада и ово може бити „клизаво тле“ за кривично право, јер у кривичном праву познајемо и радње нечињења.

Што се тиче праксе у Републици Србији, аутори су након истраживања успели доћи и до података који карактеришу ово кривично дело. Да би подаци били прегледнији приказаћемо их у табели.

Табела 1: Укупан број процесуираних пунолетних лица за кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости на територији Републике Србије у периоду од 2013. до 2022. године.

Година	Пријаве	Оптужења	Пресуде
2013.	37	25	20
2014.	38	34	24
2015.	29	42	13
2016.	60	36	27
2017.	12	19	17
2018.	27	7	6
2019.	26	7	5
2020.	28	10	8
2021.	31	2	2
2022.	28	5	2
Σ	316	187	124

Извор: Аутори / Републички завод за статистику

Представљени подаци поприлично су забрињавајућег карактера, јер доводе до закључка да је ово кривично дело најдоминантније кривично дело против уставног уређења и безбедности РС, али и то да, у просеку, на месечном нивоу имамо једно лице са осуђујућом пресудом због понашања које дестабилизује уставно уређење и безбедност.

Након установљених резултата, аутори су наставили своје истраживање овог кривичног дела у жељи да спознају и структуру изречених кривичних санкција.

Прве године посматраног периода изречено је 20 кривичних санкција следеће структуре: 15 казни затвора и пет условних осуда. Казне затвора су биле краткотрајније природе: шест казни затвора у трајању од 1 до 2 године, шест казни затвора у трајању од 6 до 12 месеци, две казне затвора у трајању од 3 до 6 месеци и једна казна затвора у трајању од 2 до 3 месеца.

Наредне године, 2014. године имали смо 24 кривичне санкције изречене у осуђујућим пресудама. Условних осуда је било пет, а остатак су чиниле казне затвора (укупно 19), такође краткотрајне природе (једна казна затвора од 2 до 3 године, четири казне затвора од 6 до 12 месеци и четрнаест казни затвора од 3 до 6 месеци).

Током 2015. године изречено је 13 кривичних санкција од којих само једна казна затвора у трајању од 6 до 12 месеци и 12 условних осуда.

Дванаест условних осуда било је и током 2016. године за истраживано кривично дело. Исте године изречене су и две казне кућног затвора и још тринаест казни затвора следећег трајања: једна казна затвора од 5 до 10 година, осам казни затвора од 1 до 2 године, три казне затвора од 6 до 12 месеци и једна казна затвора од 2 до 3 месеца.

Седамнаест осуда поводом овог недозвољеног понашања усмереног на дестабилизацију уставног уређења и безбедности Републике Србије изречено је 2017. године и то следеће структуре: две казне затвора од 3 до 6 месеци и чак петнаест условних осуда.

Три условне осуде и три кућна затвора изречени су за предметно кривично дело током 2018. године.

У 2019. години од стране судова у Републици Србији за кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости изречене су две казне затвора у трајању од 6 до 12 месеци и три условне осуде.

Од осам осуђујућих пресуда изречених 2020. године поводом овог кривичног дела, судије су се у једном случају одлучиле за краткотрајну казну затвора у трајању од 3 до 6 месеци, за четири условне осуде и три кућна затвора.

Наредне године, 2021. године, за кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости осуђена су два лица, једно на казну кућног затвора и једно на условну осуду.

Последње године посматраног периода једна казна затвора била је у трајању од 3 до 6 месеци, а једна је била условна осуда.

На основу изнетих података можемо установити да су се у претходном десетогодишњем периоду најчешће изрицале или краткотрајне казне затвора или условна осуда за кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости.

КРИВИЧНО ДЕЛО ПОВРЕДЕ ТЕРИТОРИЈАЛНОГ СУВЕРЕНИТЕТА

Кривично дело повреде територијалног суверенитета дефинисано у члану 318. КЗ РС одређује да ово дело врши онај ко „кршећи правила међународног права продре на територију Србије“ и да такво лице треба казнити казном затвора од 1 до 8 година.

Истраживање показује да ово кривично дело на територији Републике Србије у последњих десет година није било пријављивано (самим тиме немамо ни оптужена ни осуђена лица) ниједанпут.

Само у случајевима када Савет безбедности донесе одлуку да је дозвољено продрети у територију неке државе, то не представља кривично дело, односно не представља кршење међународног права. Радња овог дела врши се повредом ваздушног или територијалног простора Републике Србије. Продирање на територију мора имати неке међународне импликације и по правилу увек треба да долази од стране неке државе или организације. Овде се не мисли на започињање неког оружаног сукоба, него се пре има на уму неки преступ, инцидент, скривљена омашка, којим се вређа територијални суверенитет државе.

КРИВИЧНО ДЕЛО УДРУЖИВАЊЕ РАДИ ПРОТИВУСТАВНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Стварање групе или организоване криминалне групе ради вршења кривичних дела повезаних са дестабилизацијом уставног уређења и безбедности РС представља кривично дело за које је забрањена казна као и за дело за чије вршење је група или организована криминална група створена.

За поступак придруживања групи или организованој криминалној групи, држава се одлучила кажњавати затвором од 6 месеци до 5 година, али исто тако законодавац је одлучио блаже „гледати“ на кривичну одговорност „припадника групе или

организоване криминалне групе који открије или на неки други начин спречи извршење кривичних дела усмерених против уставног уређења и безбедности“. За ову „пружену руку спаса“, Законик предвиђа као „награду“ и могућност ослобађања од казне.

Пракса Републике Србије показује да је 2013. године оптужена три лице за кривично дело удруживање ради противуставне делатности, два су ослобођена, а једно лице је осуђено исте године на казну затвора од 3 до 5 година.

КРИВИЧНО ДЕЛО ПРИПРЕМАЊА ДЕЛА ПРОТИВ УСТАВНОГ УРЕЂЕЊА И БЕЗБЕДНОСТИ СРБИЈЕ

У члану 320. КЗ РС одређено је да је и „било каква радња припремања за кривична дела угрожавања независности, признања капитулације или окупације, угрожавања територијалне целине, напада на уставно уређење, позивања на насиљу промену уставног уређења, убиство представника највиших државних органа, оружана побуна, диверзија, саботажа и шпијунажа, кажњива казном затвора од једне до пет година“.

Појам припремних радњи код ове врсте кривичних дела схвата се исто као и код других, с тим што је законодавац посебно нагласио да ће се казнити казном затвора од две до десет година и онај ко „ујућује или њредацује на ѡериторију Србије лица или оружје, експлозив, ојрове, ојрему, муницију или друи материјал ради извршења једној или више кривичних дела из ове области“.

За ово кривично дело на територији Републике Србије према нашем истраживању у последњој деценији, пријављено је укупно 11 пунолетних лица и то 2019. године – шест, 2020. године – четири и 2021. године – једно лице. И овим радњама се цео поступак и окончао. Та лица нису добила нити статус оптужених, нити статус осуђених лица. Једно лице добило је статус оптуженог лица и то 2015. године, у чијем случају је суд донео одбијајућу пресуду, односно постојале су околности које су искључиле кривично гоњење.

ДИСКУСИЈА

У првом делу рада аутори су представили уставно-правно-историјску анализу развоја уставноправне регулативе на територији коју данас називамо Република Србија. Приказали смо петнаест текстова уставног карактера (неки су заиста били проглашени уставима, неки су се користили као уставни у прелазним, кризним периодима, иако нису имали у свом називу реч устав) и установили да су главни постулати права и правне државе у сваком акту били (некада више, некада мање) присутни у зависности од друштвених околности које су важиле у тренутку доношења тих аката. Уколико бисмо са данашњег ступња развоја доносили суд о тексту поменутих аката, морали бисмо узети историјски фактор као један од најважнијих. Истини за вољу, узимајући у обзир колико дуго је Република Србија била под окупатором, колико је страдања поднела за време свих ратова вођених на овим просторима, колико је претрпела спољашњих и унутрашњих напада због своје завидне геополитичке позиције, право је чудо да је уставна или било која друга регулатива могла и да се развија уопште, као и то да су трагови тих аката сачувани и да данас имамо прилику да их анализирамо.

Анализом законског текста који регулиште кривичноправну заштиту уставног уређења установили смо неколико недоумица које би се наредном изменом регулативе могле имплементирати у циљу постизања примене начела законитости које прокламује да је кривично право прецизно и без правних празнина. Примера ради: предлажемо да се члан 305. везан за угрожавање независности мало преформулише и прецизира у делу „противустаног начина довођења у положај потчињености или независности“.

Проблем неодређености регулативе јавља се и код кривичног дела одавања државне тајне, где скрећемо пажњу на део текста везан за „неовлашћено саопшти, преда и учини доступним“ који се везују са „непозваном лицу“. Аутори су става да би и овај текст могао прецизније да се дефинише и у будућности измени.

Језичку неуједначеност примећујемо и код трећег кривичног дела који приликом дефинисања у неким ставовима помињу народи и етничке заједнице, а у другим националне мањине. Логично се намеће питање да ли онда ставови важе за поменуте категорије или примењујемо шире тумачење (које у оваквим случајевима није препоручљиво) и користимо дискреционо право да донесемо одлуку на кога се односе наводи овог члана. Реч је о кривичном делу изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости. Озбиљност примедбе је већа ако узмемо у обзир да је ово најдоминантније кривично дело из ове области.

На овакву врсту кривичних дела осетљиве су и развијеније државе. Није ретко да се и оне суочавају са борбом против уставног уређења, са шпијунажом, саботажом, диверзијом и слично (West 2023; (Ford) 2023).

Фреквенција извршења кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије није велика, посебно уколико се из анализе изузме најдоминантније кривично дело. Бројке до којих смо дошли истраживањем показују да се у деценији једно лице или ниједно осуди на краткотрајну казну затвора или условну осуду. Међутим, аутори су става да је ово врста кривичних дела где стогу криминала и треба минимизирати, тачније искоренити. Само један од учинилаца кривичног дела ове врсте нека успе, уставно уређење ће доживети велики удар и дестабилизацију. Дакле, у овој области извршилаца кривичних дела не сме бити уопште. Штета која се држави и друштву може нанети само једним поступком неког преступника (примера ради: код кривичног дела угрожавања територијалне целине или кривичног дела убиства представника највиших државних органа) може бити фатална за државу и њено уставно уређење.

ЗАКЉУЧАК

Бавећи се анализом уставног уређења и његове безбедности, у време великих међународних притисака на Републику Србију (неподношљиве ситуације на територији аутономне покрајине Косова и Метохије, као и усвајања Резолуције о Сребреници и злочинима на територији тог града) аутори су хтели да ставе акценат на важност уставног уређења и безбедности једне државе, важност заштите ових категорија акција највише правне снаге, одбрану територијалног интегритета и суверенитета наше државе од свих девијантних и деструктивних понашања без обзира

да ли долазе као део међународног или унутрашњег деловања, као и непроцењиву важност безбедности и слободе грађана Републике Србије.

Након спроведене анализе протеклог десетогодишњег периода става смо да наратив у КЗ РС, у делу који се односи на предметна кривична дела треба прилагодити и уместо речи „Србија“ користити реч „Република Србија“, јер то ближе одређује начин нашег државног уређења. Такође, регулативу у три (од укупно петнаест) кривична дела ове врсте треба кориговати и прецизирати као што смо навели у тексту изнад.

На основу наше анализе закључујемо да нема много напада на уставно уређење и безбедност Републике Србије, који се дешавају на унутрашњем плану (од укупно петнаест анализираних кривичних дела, за осам кривичних дела ниједно лице у протеклој деценији није осуђено, док се за још четири кривична дела, за протеклих десет година јавио само један извршилац). Ипак, то не значи да напада на овај заштитни објекат нема са међународне „сцене“. Много више брине ова врста напада, јер уплитањем међународне заједнице у проблеме са територијалним интегритетом Републике Србије до сада се није постигло ништа више до уношења немира и несигурности на делове државе и међу грађане Републике Србије који живе на тој територији.

Као најчешће извршавано кривично дело против уставног уређења и безбедности Републике Србије јавља се кривично дело националне, расне и верске мржње и нетрпељивости, па бисмо као држава, по питању овог проблема, требали да се угледамо на неке развијеније државе (нпр. Швајцарска) које су ове проблеме решиле политичким, а не кривичним путем.

ЛИТЕРАТУРА

- Ford 23: Ford, Stuart. „The New Cold War with China and Russia: Same as the Old Cold War?“ Case Western Reserve Journal of International Law (2023).
- West 23: West, Leah. „Within or outside Canada?: The Charter’s application to the extraterritorial activities of the Canadian Security Intelligence Service.“ University of Toronto Law Journal (2023).
- Бартуловић и Ранђеловић 2012: Бартуловић, Жељко and Небојша Ранђеловић. Основи уставне историје југословенских народа. Ниш: Правни факултет у Нишу, 2012.
- Ђорђевић 1988: Ђорђевић, Јован. Устави и владе Кнежевине Србије, Краљевине Србије, Краљевине СХС и Краљевине Југославије (1835-1941). Београд: Нова књига, 1988.
- Кандић 1988: Кандић, Љубица. Устав од 1838. године, Устави Књажевине и Краљевине Србије 1835-1903. Београд: Историјски институт у Београду, 1988.
- Кривокапић 2010: Кривокапић, Борис. Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа. Београд: Службени гласник, 2010.
- Кркљуш 2012: Кркљуш, Љубомирка. Правна историја српског народа. Београд: Правни факултет, 2012.
- Марковић 2008: Марковић, Ратко. Моћ и немоћ председника Републике Србије. Београд: Правни факултет у Београду, 2008.
- Марковић 1985: Марковић, Ратко. „Примена начела уставности и законитости у Сртењском уставу.“ (1985): 121.
- Мирковић 2017: Мирковић, Зоран. Српска правна историја. Београд: Правни факултет у Београду, 2017.

- Николић 2011: Николић, Коста. Србија у Титовој Југославији (1941-1980). Београд: Службени гласник, 2011.
- Ницовић 2007: Ницовић, Јанко. Уставни развој СРбије 1804-2006. Београд: Sezam Medico, 2007.
- Кривични законик РС 2019: „Службени гласник Републике Србије.“ „Кривични законик Републике Србије.“ 2005. 05 април 2024. <<https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html>>.
- Стојановић 1999: Стојановић, Драган. Уставно право. Ниш: Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 1999.
- Устав Републике Србије. 2006. 20. фебруар 2024. <https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html>.

Dragana V. LAZIĆ

Slobodan Lj. PETROVIĆ

Nenad M. MLADENOVIĆ

PROTECTION OF THE CONSTITUTIONAL ORDER AND SAFETY OF THE REPUBLIC OF SERBIA AGAINST DESTRUCTIVE AND DEVIANT BEHAVIORS

SUMMARY

The importance of the defense of the Constitution and the state, in the structure, arrangement and size, as established by the act of the highest legal force, is invaluable from the aspect of the Republic of Serbia as a state that is under the attack of various destabilizing factors, either internal or external. The authors, with the work conceived in this way, first of all wanted to remind the general public, experts and laymen, of the determinants of the Constitution of the Republic of Serbia regarding the territorial integrity, territorial sovereignty, independence and constitutional arrangement, on the one hand, but also practices and illegal behaviors, which are potentially or truly aimed precisely at the destruction of the mentioned concepts. The goal of the work is a scientific and professional analysis and explanation of problems that arise at the internal or international level, and directly concern the stability of the constitutional arrangement of the Republic of Serbia. Recognizing the protection of the constitutional order of the Republic of Serbia as a delicate problem, the authors performed a legal-criminological-sociological analysis of the subject problem and analyzed the number of reported, accused and convicted persons for criminal acts aimed at the constitutional order and safety in the previous ten-year period. The purpose of the work is a causal analysis of criminal acts from this area with the aim of establishing possible improvements in the constitutional-legal or criminal-legal regulation, all with the aim of improving the protective or defense system of the Republic of Serbia.

Keywords: constitutional arrangement, safety, criminal acts against the constitutional arrangement.